

man Nuri Ergin'in en önemli eseridir. 2. *Muhtasar Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye* (İstanbul 1337). 3. *Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu, Tâlimat ve Târifeleri* (İstanbul 1340). 4. *Belediye Bilgileri* (İstanbul 1932). 5. *Cumhuriyet ve İstanbul Mahallî İdaresi* (İstanbul 1933). 6. *İstanbul Şehri Rehberi* (İstanbul 1934). 7. *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişâfı* (İstanbul 1936). 8. *İstanbul'da İmar ve İskân Hareketleri* (İstanbul 1938). 9. *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi* (İstanbul 1939). 10. *Türk İmar Tarihinde Vakıflar, Belediyeler, Patrikhaneler* (İstanbul 1944). 11. *Fâtih İmareti Vakfiyesi* (İstanbul 1945).

B) Eğitim ve Eğitim Tarihiyle İlgili Eserleri. 1. *Kolay Elifbâ* (İstanbul 1326). 2. *Müessesât-ı Hayriyye-i Sihhiyye Müdüriyeti* (İstanbul 1327). 3. *Dârüşşafaka, Türkiye'de İlk Halk Mektebi* (İstanbul 1927, Mehmed İzzet, Mehmed Esad ve Ali Kâmi beylerle birlikte). 4. *Türkiye Maarif Tarihi** (I-V, İstanbul 1939-1943). Türk eğitim tarihi konusunda yazılmış en geniş çaplı eser olup bugün de değerini korumaktadır. 5. *İstanbul Tıp Mektepleri, Enstitüleri ve Cemiyetleri* (İstanbul 1940).

C) Biyografiler. 1. *İstanbul Şehreminleri* (İstanbul 1927). 1885-1927 yılları arasında İstanbul'da belediye başkanlığı yapan kişilerin biyografileriyle gerçekleştirdikleri hizmetleri anlatan eser *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*'nin zeyli sayılır. 2. *Muallim Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi* (İstanbul 1937). Ergin eserin birinci bölümünde (1-480) Muallim Cevdet'in hayatını ve eserlerini incelemiş, ikinci bölümde (481-604) arkadaş, dost ve talebelerinin onunla ilgili yazılarına yer vermiştir. Üçüncü bölümde (s. 605-720) Muallim Cevdet'in yayımlanmamış birkaç yazısı yer almaktadır. Muallim Cevdet'in basımı yarıda kalan *Tarihî Sözlük*'ü de bu esere ilâve edilmiştir. 3. *Balikesirli Abdülaziz Mecdi Tolun, Hayatı ve Şahsiyeti* (İstanbul 1942). Osman Ergin'in yakın çevresinde yer aldığı Abdülaziz Mecdi Efendi hakkında yazdığı bu kitap, kendisinin tasavvufi kimliğini ve fikirlerini ortaya koyduğu tek eseri olmasının yanı sıra sosyal psikiyatri tarihimize açısından yazılmış ilk eser olması bakımından da önemlidir. 4. *Sadreddin Konevî ve Eserleri* (Ankara 1957).

D) Neşre Hazırladığı Kitaplar. 1. *Balikesirli Abdülaziz Mecdi Divanı* (İstanbul 1945). 2. *İnsan Hakları Beyannâmesinin İslâm Hukukuna Göre İzahı* (İstanbul 1949). Hüseyin Kâzım Kadri'nin asıl adı *Teşri-i İnsânî ve İslâmî* olan eseri

Osman Ergin tarafından yazarın ailesinden alınarak yukarıdaki adla yayımlanmıştır. Ergin eserin başına bir önsöz, Hüseyin Kâzım Kadri'nin hayatı ve eserleri hakkında bir giriş (s. 1-42), sonuna da bazı notlar ve açıklamalar ilâve etmiştir. 3. *Hakikat Nurları* (İstanbul 1949). İsmail Fennî'nin *Envâr-ı Hakikat* adlı eserini sadeleştirerek tasavvufi yorumlar ihtiva eden bazı önemli notlarla birlikte yayımlamıştır.

E) Diğer Eserleri. 1. *Bibliyografya: İlm-i Ahvâl-i Kütüp* (İstanbul 1937). 2. *Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası* (I-II, İstanbul 1941-1952). 3. *İslâm'da Temellük ve Tasarruf Hakkının Dokunulmazlığı* (Ankara 1949). 4. *Fâtih'in Hoşgörülüğü* (İstanbul 1953). 5. *İbn Sina Bibliyografyası* (İstanbul 1956).

Osman Nuri Ergin'in ayrıca kendi kurduğu *İstanbul Şehremâneti Mecmuası*'nda, *Tarih Dünyası Dergisi*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Siyasî İlimler Dergisi*, *Demiryolları Dergisi*, *Adliye Ceridesi*, *İller ve Belediyeler Dergisi*, *Türk Tıp Tarihi Arkivi* ve *Sebilürreşâd*'da, *Hayat* ve *İslâm* ansiklopedilerinde, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Hürriyet*, *Dünya* ve *Vakit* gazetelerinde birçok makalesi yayımlanmıştır.

Ergin'in *Türkiye'de Hanlar ve Kervansaraylar*, *Kur'an-ı Kerim Lugatları* ve *Tefsirleri Fihristi*, *Fetihten Sonra İstanbul'da Kurulan Vakıf-ı Vergi Sistemi*, *Türk İmar Tarihinde Üç Mimar Sinan, Bâbîliğin İç Yüzü*, *Osmanlıca'da Yanlış Kelimeler ve İbareler Sözlüğü* adlı çalışmaları ise henüz neşredilmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, I, 84-85; M. Orhan Durusoy, *İstanbul Belediye Kütüphanesi Alfabetik Kataloğu*, İstanbul 1953, I, s. VI-XVI; a.mlf., "Osman Nuri Ergin'in Eserleri", *TFA*, VII/145 (1961), s. 2496-2497; A. Süheyl Ünver — Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Tıp ve İlimler Tarihimizden Portreler: Osman N. Ergin*, İstanbul 1958; Selahattin Yıldırım, "Introduction", *The Historical Development of Local Administration and Urbanization in Turkey*, İstanbul 1985; a.mlf., *Osman Nuri Ergin: Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üstüne Seçmeler*, İstanbul 1987, s. 15-28; A. Süheyl Ünver, "Osman Ergin, Çalışma Hayatı ve Eserleri: 1883-1961", *TTK Belleten*, XXVI/101 (1962), s. 163-179; Aydın Uğur, "Dünün Aydınları", *Toplum ve Bilim*, sy. 24, İstanbul 1984, s. 171-182; Ahmed Güner Sayar, A. Süheyl Ünver, İstanbul 1994, s. 166-170; a.mlf., "Osman Nuri Ergin ve Çağdaş Türk Düşüncesindeki Yeri", *İÜ SBFD*, II (1984), s. 252-254; Fahir İz, "Ergin, Osman", *EJ*² (İng.), II, 708.

AHMED GÜNER SAYAR

ERGİRİKASRI

Güney Arnavutluk'ta
Gjirokaster şehrinin
Osmanlılar dönemindeki adı.

Ergirikasrı kelimesi, şehrin Bizans hâkimiyeti sırasındaki adı olan Argyrokastro'nun (gümüş kale) Türkçe'ye uyarlanmış şekline dayanır. 1417'den 1912'ye kadar kaldığı Osmanlı hâkimiyeti altında Balkanlar'ın batı kesiminde önemli bir İslâmî merkez haline gelmiş olup bugün Arnavutluk'un en güzel şehirlerinden biridir. İslâmî bir merkez olarak büyük gelişme gösterdiği XVIII ve XIX. yüzyıllardan kalma büyük konakları şehre oldukça renkli ve tarihî bir hava vermektedir.

Şehir, daha önceleri bu bölgede bulunan Roma şehri Hadrianopolis'e nisbetle Dropull adıyla anılan 35 km. uzunluğundaki bir ovanın batı ucunda kurulmuştur. Mahallelerinin çoğu Mali Gjeri dağlarının eteklerinde yer almakta olup şehre hâkim bir tepede kalesi bulunmaktadır. Bu kısım şehrin en eski bölümünü teşkil eder ve kuruluşu Bizans dönemine kadar uzanır. İlk defa 1336'da Kantakuzenos tarafından Argyrokastro adıyla zikredilen kale, Osmanlı öncesi dönemde Arnavut hânedanlarından Zenebizi beylerinin ikametgâhı durumundaydı. Zenebizi beyleri XIV. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlılar'ın vassâlî haline geldiler. Gjin Zenebizi, kuvvetleriyle birlikte Ankara Savaşı'nda Timur'a karşı Osmanlılar'ın yanında yer aldı. Bir müddet sonra Güney Arnavutluk'taki Berat ve Avlonya gibi burası da 1417 yılında ele geçirilerek tam bir Osmanlı hâkimiyeti kuruldu. 1431'de Arvanid sancağı teşkil edildiğinde Ergirikasrı buranın merkezi oldu. Daha sonra bu fonksiyonunu Avlonya'ya bıraktıysa da Osmanlı hâkimiyeti süresince bir kaza merkezi olma özelliğini korudu. XIX. yüzyılda, Yanya vilâyetinin bir parçasını oluşturan Ergiri sancağının merkez şehri haline geldi.

Osmanlı hâkimiyetinin ilk yüzyılında küçük bir kasaba durumunda olup sivil nüfusun tamamını hristiyanlar teşkil ediyor, kalede bir Osmanlı askerî garnizonu yer alıyordu. 1431'de 121 hâne, on beş mücerred (bekâr), yirmi yedi bive (dul kadın) hristiyan nüfus bulunuyordu. Bu rakamlara, kalede mevcut Osmanlı askerleri ve aileleri de ilâve edilirse kasabanın toplam nüfusunun 700-800 civarında olduğu tahmin edilebilir. 1520 tarihinde yine tamamını hristiyan-

ların oluşturduğu sivil nüfus 143 hâne-ye (yaklaşık 750 kişi) yükselmisti. XVI. yüzyılın sonlarına doğru kasabanın ilk müslüman sivil nüfusu ortaya çıkmış bulunuyordu. Nitekim 1583'te 232 hâne hıristiyan nüfusa karşılık burada altmış beş nefer müslüman vardı ve bu rakamlara göre toplam nüfus 2500'ü bulmuştu. 1670-1671'de Ergirikaşrı'na gelen Evliya Çelebi kasabada II. Beyazıt Camii'nin yer aldığını belirtir. Ancak selâtin camilerini gösteren 1637 tarihli bir maaş defterinden, burada sadece Sultan Süleyman Camii'nin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ergirikaşrı, hemen hemen bütün Arnavutluk'ta mahallî nüfusun İslâmiyet'i kabul etmeye başladığı XVII. yüzyılda tam bir müslüman şehri haline geldi ve bu özelliği XVIII. yüzyılda da sürdü. Nitekim Evliya Çelebi, kasabada her birinin adını verdiği ve kısa açıklamalarda bulunduğu sekiz caminin yer aldığını ifade eder. Bunlara ilâve olarak yedi mescid, üç medrese ve üç de tekke vardı. Kalede 150 kadar ev ile II. Beyazıt (I. Süleyman [?]) Camii bulunuyordu. Evliya Çelebi ayrıca 200 evden ibaret bir hıristiyan mahallesinin mevcudiyetinden de söz eder. Kasabanın fizikî durumu hakkında bilgi veren Evliya Çelebi buradaki han, hamam, çarşı ve türbelerden, halkın durumundan, âdetlerinden bahsettiği gibi II. Beyazıt Camii'nde bulunan bir sütun üzerinde, Girit savaşlarına katılıp şehid düşen kasaba halkının isimlerinin kazınmış bulunduğunu da belirterek imparatorluğun bu uzak köşesinde dahi savaşlardaki insan gücü kaybının ne ölçülere vardığını gözler önüne serer. Onun kasabada toplam ev sayısını 2000 olarak göstermesi ise şüphe ile karşılanmalıdır. Bununla birlikte ayrıntılı tasvirleri, Ergirikaşrı'nın zamanla nasıl bir İslâmî şehir haline geldiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı hâkimiyeti altında Ergirikaşrı'nın güneyindeki Dropull sahrasında bulunan birçok hıristiyan köyünde, hıristiyan sanatının ne şekilde geliştiğini de gösteren yeni köy kiliseleri ve manastırlarının inşası gerçekleşti. Ayrıca zirâî bakımdan pek zengin bir bölge olmayan Dropull sahrası köylerindeki büyük kiliselerin inşasında, buranın doğu ve batı ticaretinin önemli bir geçiş yolu üzerinde yer alması sebebiyle halkının refah içinde bulunması da nisbeten rol oynamıştır.

XIX. yüzyılın başlarında burayı ziyaret eden W. Martin Leake, kasabada 2000 müslüman, 100 kadar da hıristiyan ailenin yaşadığını yazar. Bu da XVII ve XVIII. yüzyıllardaki gelişmeler sonucu müslüman nüfusun hızla arttığını göstermektedir. Kasabanın XIX. yüzyıl sonlarındaki durumu hakkında daha ayrıntılı bilgi, 1306 (1888-89) tarihli *Yanya Vilâyeti Salnâmesi*'nde bulunmaktadır. Bu sırada Ergiri sancağının merkezi olarak gösterilen kasabada 1415 ev, 336 dükkân, bir rüşdiye, birçok mektep ve dokuz han vardı. 1318 (1900-1901) tarihli *Yanya Vilâyeti Salnâmesi*'nde ise Muhtar Ağa Medresesi ile bir kütüphaneden söz edilir. *Kâmûsü'l-a'lâm*'a göre Ergiri'de büyük bir bölümü müslüman 8100 kişi yaşamakta, Ergiri sancağı da 72.000'i müslüman olmak üzere 140.000 nüfusa sahip bulunmaktaydı.

Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında Ergiri bölgesi, özellikle müslüman köyleri hedef alan Rum eşkıyalarının saldırılarına mâruz kaldı. II. Dünya Savaşı'nda şehir herhangi bir tahribe uğramayıp eski halini koruyabildi. Yeni Arnavut rejiminin ilân ettiği kültür eserlerinin muhafaza ve bakımı çerçevesinde, XVIII ve XIX. yüzyılda yapılmış Osmanlı stili süslü konakların korunması ve restorasyonu önemli ölçüde tamamlandı. Yeni şehir ise tarihî şehrin alt tarafında Dropull ovasına doğru gelişme göstermiştir. Osmanlı dönemine ait umumi binalardan bugüne sadece 1168'de (1754-55) yapılmış Çarşı Camii ulaşmıştır. 1145 (1732-

33) tarihli Tekke Camii'ni de içine alan diğer bütün camiler, medreseler ve tekke-ler 1967 kültür ihtilâli sırasında yıkılmıştır. Kasabanın kuzeyindeki, içinde dört türbe bulunan Bektaşî Süleyman Baba Tekkesi ise bugün de ayakta. Son olarak Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa tarafından XIX. yüzyılın başlarında yeniden inşa ettirilen meşhur kalesi, eski şehre hâkim bir mevkiye hâlâ durmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

TK, TD, nr. 62, s. 125; *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arnavid* (nşr. Halil İnalcık), Ankara 1954, s. 1-2; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 674-676; T. Hughes, *Travels in Greece and Albania*, London 1830, II, 370; W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, London 1835, I, 25; *Yanya Vilâyeti Salnâmesi*, 5. def'a, Yanya 1306, s. 95; a.e. (1319), Yanya 1318, s. 207; Emin Rıza, *Qyteti-Muze i Gjorokastres*, Tirana 1981; G. Karaïskaj, *5000 Vjet Fortifikime ne Shqiperi*, Tirana 1981, s. 245-257; M. Kiél, *Ottoman Architecture in Albania 1385-1912*, İstanbul 1990, s. 138-161; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 836; Franz Babinger, "Ewlijâ Tschelebi's Reise in Albanien", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*, XXXIII, Berlin 1930, s. 51-89; A. Meksi — P. Thomo, "L'Architecture Postbyzantine en Albanie", *Monumentet*, sy. 11, Tirana 1976, s. 127-145; sy. 19 (1980), s. 89-115; Gjergj Frasheri-Sulejman Dashi, "Zhvillimi i arkitekturës Islamiqe Shqiptare të xhamive", a.e., sy. 2, Tirana 1986, s. 51-76 (1967'den sonra yıkılan camilerin eski fotoğrafları ile).

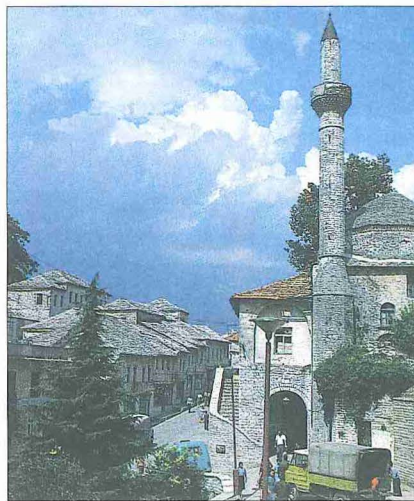
MACHIEL KIÉL

ERGUN, Sadettin Nüzhet

(1899-1946)

Türk edebiyatı tarihçisi,
Üsküdar Hallaç Baba
Sâdi Dergâhı'nın son şeyhi.

Ergirikaşrı'nda XVIII. yüzyıla ait Çarşı Camii - Arnavutluk

Bursa'da doğdu. Babası Kolağası Ali Efendi, dedesi müftü Abdullah Efendi'dir. Annesi Sâdiye Hanım, Yenişehir-i Fenâr (Tesalya) Sâdi Dergâhı şeyhi ve divan sahibi şair Mehmed Vehbî'nin kızıdır. Anne tarafından bütün akrabası Sa'diyye tarikatına mensuptur. Hallaç Baba Sâdi Dergâhı şeyhi dayısı Ahmed Ferid Efendi'nin erkek çocuğu olmadığı için onun vefatından sonra bu tekkeye şeyh tayin edildi (1907). Bu sırada henüz sekiz yaşında olan Sadettin'e vekâleten bu görevi, Koska'da Abdüsselâm Sâdi Dergâhı şeyhi Yahyâ Efendi, onun ölümü üzerine de Şeyh Ali Fakrî Efendi yürüttü. İlk öğrenimini Üsküdar İttihat ve Terakkî Numune Mektebi'nde tamamlayan Sadettin bu arada Arapça ve Farsça öğrendi. Üsküdar Sultânîsi'nden sonra Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu.